

UN ASPECT AL APLICĂRII LEGII INSTRUCȚIUNII DIN 1864 ÎN ORAȘUL CARACAL : „INSTITUTUL PEDAGOGIC“

S. MORARU

Dezvoltarea de astăzi a învățământului mediu pedagogic și mai ales perspectivele ce i se deschid prin înființarea liceelor pedagogice ca urmare a hotărârilor Congresului al IX-lea al Partidului Comunist Român ne determină să privim retrospectiv, prin comparație, la începuturile modeste ale școlii pregătitoare de învățători din țara noastră. De la aceste începuturi pînă astăzi s-a parcurs un drum nu fără sinuozități și s-au format unele tradiții progresiste, înaintate, de care ținem seama în munca pentru ridicarea nivelului calitativ al învățământului.

În cele ce urmează ne vom referi la problema pregătirii învățătorilor sătești în deceniile VII—VIII ale secolului al XIX-lea pe baza Legii instrucțiunii din 1864, localizînd-o în orașul Caracal, unde a funcționat un „institut pedagogic“ („pedagogu“) începînd din 1868.

Se știe că pînă la Regulamentul Organic (1831 în Țara Românească și 1832 Moldova) învățământul în principate nu se conducea după legi sau regulamente, ci după prevederile unor hrisoave domnesti, date în mod expres cu ocazia înființării de școli în capitale sau în alte orașe și țîrguri. De instrucția populației de la sate nu s-au ocupat însă nici Regulamentul Organic, nici legiurile școlare care i-au urmat imediat, astfel că nu putea fi vorba de un învățămînt primar organizat în mediul rural, ci doar de școli care au existat sporadic, ca urmare a unor inițiative de felul celor ale lui Petrache Poenaru. Învățătorii pentru aceste școli erau recrutați, de regulă, dintre oamenii cu oarecare știință de carte, dascăli de biserică, sau chiar dintre țărani care aveau în cel mai bun caz doar cunoștințele pe care trebuia să le predea.

În Țara Românească, unde numărul școlilor sătești înregistrate statistic era totuși cu mult mai mare decît cel al școlilor din Moldova¹, Eforia școlilor, condusă de Petrache Poenaru, luînd ca temei articolul 362 din Regulamentul Organic, care prevedea să se dea ceva bucate din magaziiile statului acelor cîntăreți bisericești care-i învață carte și să cînte pe copiii satului lor, deschisese unele școli la sate. Făgăduindu-le un plus de salariu, Eforia obligă pe cîntăreții

¹ *Istoria pedagogiei, Manual pentru institutele pedagogice*, elaborată sub îngrijirea Inst. de șt. pedag., partea I, E.S.D.P., 1958, p. 161.

bisericești să urmeze cursuri pregătitoare la școlile primare din capitalele județelor în cursul lunilor de vară, iar în lunile de iarnă să deschidă școli în satele lor. În condițiile unui regim de adâncă mizerie pentru țărănimie, cu toate eforturile depuse și încercările curajoase făcute, nu s-a putut organiza însă temeinic o școală sătească și cauzele au fost multiple: lipsa de fonduri, de localuri pentru școli, opoziția majorității moșierilor față de orice măsuri care ar fi duș la luminarea maselor înrobite, refuzul unor cîntăreți de a învăța ca să devină învățători etc.

O dată cu Regulamentul Organic începe înjgheberea organizată a învățămîntului elementar la orașe prin înființarea de școli în reședințele județelor, școli în care se folosește metoda de predare mutuală sau lancasteriană, poate și moștenire a învățămîntului grecesc în principate, dar sigur determinată de lipsa institutorilor.

Pentru pregătirea de cadre care să predea în școlile publice orășenești ia ființă în 1831, la București, un curs normal de trei luni, iar în anul următor se inaugurează un curs cu aceeași durată și în Moldova din inițiativa referendarului „Epitropiei învățăturilor publice“, Gh. Asachi. Pe la 1867 de-abia se înființează o școală normală la București și tot atunci se organizează în mod similar școala ce luase ființă la Iași în 1855.

Înființarea școlilor normale, atât de puține la număr la început, vine destul de târziu după ce începuseră să funcționeze școlile publice orășenești, astfel că, așa cum vom exemplifica imediat, multă vreme institutorii au avut ca pregătire doar cîteva clase gimnaziale sau chiar 4 clase primare.

În orașul Caracal, reședință a fostului județ Romanați, școala primară publică, astăzi Școala generală nr. 1, începe să funcționeze din 1832, deci înainte de aprobarea la 11 februarie 1833 a „regulamentului învățăturilor publice“, care punea în aplicare pentru Țara Românească dispozițiile Regulamentului Organic privitoare la învățămînt. Institutatorul Mihail Drăghiceanu, numit la 13 aprilie 1832, raportează Eforiei școlilor în adresa cu numărul 1 din 3 mai 1832 că a sosit la Caracal, pentru ca prin alt raport, din 26 mai 1832, să anunțe că a deschis cursurile pe ziua de 10 mai 1832 cu 40 de elevi².

Încă mult timp după înființarea școlii menționate, institutorii încadrați aci nu aveau o pregătire specială. Astfel, după cum rezultă din documentele ce se află în arhiva școlii, studiile celor patru institutori care au funcționat în anul școlar 1870—1871 erau următoarele: Ion D. Șerbănescu (cl. I-a) — 4 clase primare, 2 gimnaziale la Craiova și cursul de agricultură de la Pantelimon; Ion Argeșeanu (cl. a II-a) — 4 clase primare, cunoscător al limbii franceze și al muzicii vocale; Mathei Gorjanu (clasa a III-a) — 4 clase primare și 3 gimnaziale; Nicolae Thomescu (clasa a IV-a) — 4 clase primare și 2 gimnaziale la Sf. Sava³. Lucrul este explicabil dacă ne gîndim că școala normală de la București luase ființă numai cu trei ani în urmă (1867).

² Arh. st. Buc., fond. Ministerul Instrucțiunii, Țara Românească, dos. 4 145/1831, f. 58 și 60.

³ Arhiva Școlii generale nr. 1 Caracal. Răspuns la ord. Revizoratului școlar al districtelor Olț, Romanați, Teleorman și Vlașca nr. 8/5 ianuarie 1870, Slatina, ca urmare la ord. Ministerului Instrucțiunii și Cultelor nr. 15 860/1870.

Trebuie menționat totodată că nici institutorii care să fie absolvenți ai școlii primare și ai câtorva clase gimnaziale nu se găseau ușor și nici posturile nu erau create în funcție de numărul elevilor. În același an școlar, 1870/1871, în clasa I a școlii din Caracal erau înscriși 118 elevi (50 promovați la sfârșitul anului, 45 repetenți, 23 retrași), în clasa a II-a 82 de elevi, în clasa a III-a 70 de elevi, în clasa a IV-a 64 de elevi, și cu toate acestea la fiecare clasă funcționa un singur institutor.

Lupta pentru unire și realizarea ei în 1859 a avut urmări deosebite și pentru dezvoltarea învățământului. Mulți oameni de cultură își expuseseră opiniile în lucrări și articole apărute în diferite publicații. G. Costaforu, directorul școlilor din Muntenia, fusese trimis încă din 1857 în Apusul Europei spre a studia organizarea școlii în unele țări în care societatea capitalistă se dezvoltase mai mult. Pe baza cercetărilor întreprinse, el publică la 1860 lucrarea *Studii asupra instrucțiunii publice în unele din statele cele mai înaintate ale Europei*, în care face și propuneri pentru organizarea învățământului în conformitate cu interesele burgheziei de la noi (caracterul mai larg al instrucțiunii, rolul femeii în educația de început a copilului, necesitatea unei organizări școlare în funcție de experiența altor țări, dar și de situația specifică din principate etc.).

Problema învățământului este în centrul atenției forurilor conducătoare îndeosebi după înfăptuirea unirii. „Eu țiu numaidecât ca fiecare să știe în curînd a scrie și a ceti“⁴, declarase Alexandru Ioan Cuza în mesajul domnesc din 6/18 decembrie 1859. Prin decretul nr. 1150 din 25 noiembrie 1864 este promulgată „Legea asupra instrucțiunii“⁵, care fusese elaborată de P. Poenaru, V. Boerescu și V. A. Urechia.

Legea instrucțiunii din 1864 este prima lege cu caracter burghez referitoare la învățământ, prima lege care are în vedere o organizare unică a școlii în Muntenia și Moldova. Ea se ocupă de toate gradele de învățământ, de instrucțiunea publică și de cea particulară.

În partea I, capitolul al II-lea, „Despre organizațiunea instrucțiunii primare“, se declară că instrucția primară este obligatorie pentru toți copiii în vîrstă de 8—12 ani (art. 31). Obiectele de studiu sînt: „citirea și scrierea, catechismul, noțiuni de igienă, de gramatică, de geografie, de istorie a țării, de drept administrativ al țării, cele patru lucrări din aritmetică, sistema legală a măsurilor și greutateilor“ (art. 32).

Plata personalului școlilor era în sarcina statului, iar asigurarea cu locuri, mobilier și combustibil pentru școli în sarcina comunelor (art. 42). Școlile primare sînt urbane și rurale și au 3 clase (art. 45). Din studiul documentelor de arhivă rezultă însă diferențieri. Astfel, la orașe erau școli cu 3 clase și școli cu 4 clase, pentru ca mai târziu să apară numai cu 4 clase.

Partea a II-a din lege se ocupă de „Corpul însărcinat cu învățătura și cu administrarea specială a școalelor“. Corpul didactic pentru învățământul pri-

⁴ *Istoria României*, vol. IV, București, Edit. Academiei, 1964, p. 693.

⁵ Ioan M. Bujoreanu, *Colecțiune de legiuirile României*, București, Noua tipografie a laboratorilor români, 1873, p. 1797—1817.

mar era alcătuit din învățători pentru școlile rurale și institutori pentru cele urbane. Învățători la sate puteau fi cei care au absolvit școala primară. O școală primară urbană din orașele cu mai multe școli primare servea de școală primară-normală (art. 343—344). Revizorii trebuiau să aibă ca studii gimnaziul, iar subrevizorii puteau fi absolvenți ai școlii primare.

Fiecare revizor trebuia să țină pentru subrevizorii și fiecare subrevizor pentru învățătorii sătești, conferințe de două ori pe an câte 3 săptămîni, cuprinzînd „lecțiuni repetitoare și un mic curs de pedagogie și didactică” (art. 346—351). Numărul conferințelor pe an și durata lor s-a schimbat ulterior.

Punerea în practică a legii instrucțiunii a întâmpinat greutăți de la început. Deși se prevedea răspîndirea învățămîntului la sate, gratuitatea și obligativitatea învățămîntului primar public, realizarea acestor prevederi a rămas, în bună măsură, iluzorie, datorită lipsei condițiilor materiale necesare, lipsei de localuri de școli și cadre didactice, condițiilor grele de viață ale țărănimii.

Pe linia conținutului învățămîntului se dă o importanță mai mare științelor naturii; totuși predomină caracterul teoretic față de cel practic. În defavoarea școlilor sătești, se făcea deosebirea între acestea și cele urbane. Lăsarea asigurării bazei materiale a școlilor în seama comunelor făcea în multe părți imposibilă funcționarea școlilor la sate. Se neglija pregătirea cadrelor didactice pentru învățămîntul primar, cele 4 clase primare ca studii pentru învățătorii sătești fiind cu totul insuficiente.

Cu toate neajunsurile arătate în privința învățămîntului primar care ne interesează în special, Legea instrucțiunii din 1864, aplicată imediat și în litera ei, ar fi constituit un pas și mai însemnat în drumul dezvoltării învățămîntului din România secolului al XIX-lea. Elementele progresiste care au lucrat în domeniul școlii și culturii au luptat de aceea pentru aplicarea integrală a prevederilor democratice ale legii.

Faptul că prevederile legii instrucțiunii nu s-au aplicat operativ, ci cu întârzieri de ani, este lucru dovedit, de exemplu, și de trecerea la înființarea școlilor primare-normale.

În orașul Caracal, „Institutul pedagogic”, denumire ce va fi păstrată în tot timpul existenței sale de internat de pe lângă Școala primară nr. 1 băieți, ia ființă în martie 1868⁶.

Din buletinul de casă pe luna martie rezultă că erau în subzistență 2 elevi între 4 și 9 martie, 21 elevi la 10 martie, iar la sfîrșitul lunii 30 de elevi. Cursurile se țineau în localul școlii împreună cu elevii externi, care nu se pregăteau pentru a deveni învățători. Localul situat pe locul actualei școli, în strada Karl Marx, se găsea în incinta fostei curți domnești, una din reședințele lui Mihai Viteazul, apoi a lui Matei Basarab, după cum atestă documentele vremii. Astăzi din fosta curte se păstrează biserica, denumită „domnească”, și o parte din zidul de incintă.

Într-o clădire în formă de „U” cu deschidere spre biserică, cu prispă susținută de stâlpi de lemn, destul de încăpătoare pentru vremea aceea, pro-

⁶ Arh. st. Caracal, fond. Prefectura Romanați, dos. 93/1868, f. 6.

abil construcție mai târzie a curții domnești, începe să funcționeze în 1832, așa cum am arătat mai sus, prima școală publică din Caracal.

Clădirea a fost treptat amenajată în cursul secolului al XIX-lea, iar în 1904 capătă forma de astăzi, înlocuindu-se prisma cu ziduri, făcându-se consolidări și adăugiri, schimbându-se orientarea unor ferestre etc.

Internatul a funcționat într-un local închiriat, situat în cartierul Târgul de Afară, lucru ce rezultă din acceptul din 1870 al proprietarului, colonel Ștefan Vlădoianu, de a închiria în continuare casele pe seama „școlii normale“⁷.

Localul era compus din 5 camere și o cămară în catul de sus, 3 camere și o cămară în catul de jos, pivniță, bucătărie în curte și o oadaie tot în curte.

Școala primară era condusă de institutorul clasei a IV-a, care se numea și institutor superior, iar Institutul pedagogic, internatul, avea ca director pe institutorul clasei a III-a, care, în tot timpul existenței acestui așezământ pentru pregătirea învățătorilor, a fost Mathei Gorjanu.

Elevii erau recrutați prin subprefecturile de plăși, care primeau indicații de la prefectură, de la Comitetul permanent, să aleagă din diferite comune tineri în vîrstă de 17—18 ani (avînd, de regulă, cunoștințele a 2 clase primare) care să devină elevi ai Institutului pedagogic, urmînd cu regularitate cursurile clasei a III-a și a IV-a la Caracal și supunîndu-se programului de internat. Pe tema recrutării elevilor se păstrează multă corespondență între prefectură și subprefectură sau între institut și prefectură. Prin raportul nr. 46/1870, de exemplu, directorul institutului (internatului) cere Comitetului permanent să se anunțe în județ că se află 23 de burse (locuri) vacante la Institutul pedagogic. Tinerii între 17 și 18 ani, „avînd cel puțin cunoștințele clasei a II-a primare, care doresc să ocupe aceste locuri să se prezinte la 25 august, însoțiți de părinții lor“⁸.

După cum rezultă și din acest raport, și din bugetele anuale propuse de internat Comitetului permanent de Romanați, elevii admiși beneficiau de burse, constînd în întreținere (masă și casă). Părinții trebuiau să semneze un act de garanție, un fel de angajament, prin care se obligau ca fiii lor să urmeze cu regularitate cursurile institutului, iar după terminare să lucreze cel puțin 10 ani ca învățători. Altfel, părinții trebuiau să restituie cheltuielile de întreținere.

Iată conținutul unui astfel de act de garanție: „Comuna Leu. Garanție. Prin care subsemnatul asigurez pe onor. Comitetul permanent din districtul Romanați pentru fiul meu George, care s-a primit ca elev în Institutul pedagogic din Caracal, care va stăruî în institut pînă termină cursul învățăturii prevăzut în programul său și, după ce va termina acest curs, va îmbrățișa cariera de învățător la orice comună rurală din districtul Romanați în timp de 10 ani. Iar dacă fiul meu nu va termina cursul învățăturii sau nu va voi să fie învă-

⁷ Arh. St. Caracal, fond. Prefectura Romanați, dos. 35/1870, f. 62 (raport nr. 47/27 iunie 1870 al conducerii Institutului către Comitetul permanent Romanați).

⁸ Arh. st. Caracal, fond. Prefectura Romanați, dos. 35/1870, f. 1.

țator în timpul zis mai sus, mă îndatorez a răspunde onor. Comitet 50 galbeni austrieci, cheltuielile internatului“. Semnează Gavrilă Stoian.

Alături de acesta se mai găsesc în același dosar încă cinci acte de garanție cu aceeași sumă : câte 50 de galbeni austrieci⁹.

Faptul că se prevăd sume în monede străine (1 galben = 32 de lei) scoate în evidență situația de atunci a circulației monetare. Sistemul monetar național de-abia intrase în funcțiune la 1/13 ianuarie 1868, prin aplicarea „Legii pentru înființarea unui nou sistem monetar și pentru fabricarea monedelor naționale“, dar monedele străine au continuat să circule, dând prilej zarafilor să câștige considerabil prin operația de schimb¹⁰.

Efectivul total al elevilor institutului a fost mereu în jurul cifrei de 50. Am văzut mai sus că, la mai puțin de o lună de la înființare, în 1868, erau 30 de elevi. Din „Buletinul de casă pentru nutriția elevilor“ pe luna septembrie 1869, rezultă un total (fiind diferențe între zile) între 43 și 53 elevi¹¹.

Cei mai mulți elevi veneau în clasa a III-a sau a IV-a, dar erau și cazuri când viitorii învățători erau primiți în clasa a II-a.

Dintr-un raport din februarie 1870 al conducerii institutului către Comitetul permanent, rezultă situația examenelor semestrului I al anului școlar respectiv, dar apare și numărul exact al elevilor : clasa a II-a = 1 ; clasa a III-a = 25 ; clasa a IV-a = 24¹².

Trimiterea elevilor să se pregătească pentru a deveni învățători nu era legată de nici un concurs, ci de alegerea pe care o făceau subprefecturile și, probabil, primăriile, din rîndurile fiilor de oameni mai înstăriți. Printre elevii trimiși, figurează mulți fii de preoți, care pot fi deosebiți numai după prenume, numele fiind aproape invariabil : Popescu. Este vorba de o epocă în care serviciile de stare civilă de la comune încă nu aveau o organizare temeinică, iar multe familii nu ajunseseră la un nume transmisibil, astfel că se foloseau drept nume de familie porecle, numele tatălui sau, în cazul arătat, profesiunea tatălui.

La alegerea elevilor pentru școala pregătitoare de învățători nu se ținea în multe cazuri seama nici de pregătirea, de perspectivele și de dorința celor aleși. Acest lucru făcea ca unii elevi să nu manifeste hotărîrea de a învăța în oraș, să plece de la școală, ajungîndu-se pe această cale la fluctuații, căci un elev „eliminat“ pentru neîndeplinirea obligațiilor lui școlare trebuia imediat înlocuit cu altul.

În adresa Prefecturii județului Romanați din 26 aprilie 1868 către directorul „Institutului pedagogic“ se spune : „Cu raportul d. subprefect de Olteț nr. 1 299 primindu-se junii, și anume : Toma sin preotu Marin din com. Lioțești, Marin preotu Preda din com. Bechetu și Ion Dumitra Văduva din com. Virtina (a se observa căutarea numelor de familie după numele sau situația părinților), care însă n-au venit cu dorință de a se așeza în școala pregătitoare

⁹ Arh. st. Caracal, fond. Prefectura Romanați, dos. 34/1870, f. 1.

¹⁰ *Istoria României*, vol. IV, p. 466—469.

¹¹ Arh. st. Caracal, fond. Prefectura Romanați, dos. 33/1869, f. 71.

¹² *Ibidem*, dos. 35/1870, f. 9—10.

din acest oraș, subsemnatul vi trimite dv. o dată cu aceasta spre a-i examina și priimi, luînd garanțiile cerute de la părinții lor, care asemenea vi se trimit“. Semnează : prefect (indescifrabil) și șeful biroului (Vasilescu) ¹³.

Aspectul apare clar : subprefectul a trimis trei elevi, care însă „n-au venit cu dorința de a se așeza în școala pregătitoare din acest oraș“ ; prefectura îi trimite totuși școlii cu indicația de a-i primi.

Forul care decidea asupra îndepărtării elevilor și asupra reprimirii unora era tot prefectura (Comitetul permanent). Revenirea în destule cazuri și hotărîrea cu privire la reprimirea unor elevi denotă că se lucra cu oarecare ușurință, cu lipsă de discernămint în aprecierea situației acestora.

Trebuie să mai arătăm că în toți anii de existență a Institutului pedagogic de la Caracal s-au recrutat pentru a deveni învățători numai băieți și nici o fată.

Aspectul concordă cu situația generală a fetelor în școală. La oraș de-abia prin Legea instrucțiunii din 1864 luaseră ființă școli primare separate pentru fete, dar numărul elevelor era totuși redus față de situația școlilor de băieți. În 1869 Școala primară de băieți nr. 1 Caracal, pe lângă care exista și Institutul pedagogic, număra 313 elevi, în total, în clasele I—IV ; Școala primară de băieți nr. 2 (sucursală) funcționa cu clasele I—II și cu 185 de elevi. Școala de fete nr. 1 avea clasele I—III și numai 65 de eleve, iar Școala de fete nr. 2, cu cl. I—II, 60 de eleve.

În legătură cu organizarea învățămîntului pentru elevii institutului se poate arăta mai întîi că încă la înființare, în martie 1868, a fost elaborat un „Regulament disciplinar interior pentru elevii Institutului pedagogic din Caracal“ ¹⁴. Printre prevederile regulamentului se menționa că fiecare elev este obligat să meargă cu regularitate la școala primară de băieți în clasa respectivă „spre a urma cursul învățătorei“.

În școală învățau și alți elevi alături de cei de la institut. Unii erau din oraș, iar alții, mai puțini la număr, de la sate, dar nu erau interni și nici recrutați pentru a deveni învățători. Institutul superior al Școlii primare de băieți din Caracal cerea de altfel Comitetului permanent Romanați ¹⁵ să ia măsuri pentru ca elevii de la sate care doresc să se pregătească mai bine să urmeze clasele a III-a și a IV-a la școala din oraș.

„Toți elevii de orice grad — se mai spune în regulamentul citat — sînt datori a trece cu bun succes atît lecțiunile clasei în care se află, cît și acelea ce se vor mai preda în institut, astfel ca la finele anului școlar să se poată promova într-altă clasă, căci la caz contrariu acel elev se va elimina din institut și părintele său va plăti spesele întreținerii în institut“.

În afara obiectelor obișnuite, elevii din institut mai învățau muzica bisericească, igiena și mica chirurgie, iar din 1869/1870 apar și agricultura și „noțiuni de pedagogie și morală“ ¹⁶.

¹³ Arh. st. Caracal, fond. Prefectura Romanați, dos. 63/1868, f. 3.

¹⁴ Ibidem, dos. 63/1868, f. 1—2.

¹⁵ Ibidem, dos. 21/1868 (raport nr. 43/17 iulie).

¹⁶ Ibidem, dos. 35/1870, f. 47 (raport nr. 37/10 iunie 1870).

Structura anului școlar era cea stabilită prin „Decretul nr. 963 din 3 iulie 1865 modificator legii instrucțiunii”¹⁷. Vacanța mare era fixată pentru școlile primare rurale între 25 iunie și 1 septembrie, iar pentru școlile primare urbane între 1 iulie și 15 august. Cele două vacanțe mici durau 8 zile și, respectiv, 15 zile.

„Regulamentul de ordine și disciplină pentru școlile primare de ambe sexe” (aprobat prin Decretul nr. 1 414 din octombrie 1870), în articolul 10, prevedea orele de desfășurare a cursurilor: de la 9—12 dimineața și de la 2—4 d.a. în lunile noiembrie-februarie; de la 8—11 dimineața și de la 3—5 d.a. în celelalte luni. Articolele 28—30 din același regulament consfințeau existența monitorilor și a monitorilor generali și prevedeau însărcinările acestora.

Notele ce se dădeau elevilor pentru cunoștințele lor erau cuprinse între 1 și 10 (art. 36), iar în clasificare se aveau în vedere notele lunare și de la cele două examene semestriale.

Rezultatele la învățătură ale elevilor și datele examenelor erau anunțate Comitetului permanent județean. Examenele generale începeau de obicei la 15 iunie și durau pînă la 22 iunie; la acestea asistau membri ai Comitetului permanent. Premiile constau din cununi și manuale școlare¹⁸.

În privința aprecierii cunoștințelor elevilor nu erau încă norme precise, sistemul de notare de la 1—10 fiind prevăzut clar de abia în Regulamentul școlilor primare ce intră în vigoare la sfîrșitul anului 1870. Sînt edificatoare cîteva date din cursul anilor 1869 și 1870, deși nici după 1871 nu s-a renunțat la aprecieri generale, cu calificative în loc de medii.

Am arătat că directorul institutului informa Comitetul permanent asupra rezultatelor elevilor la învățătură. Acest lucru nu se făcea numai la sfîrșitul anului școlar și în urma examenelor ci, de regulă, la fiecare două luni, elevii fiind notați lunar la fiecare obiect. La 10 martie 1869, de pildă, se trimite situația la conduită și la învățătură pe ianuarie și februarie pentru toți cei 50 de elevi (16 — clasa a II-a, 22 — clasa a III-a și 12 — clasa a IV-a) ai institutului. Notarea se făcea cu E (eminență mare), e (eminență mică), 1, 2 și 3 (gradul învățăturii). Notarea cu 3 apare la un singur elev, Popescu George, care în martie este și eliminat¹⁹.

Adesea apar și aprecieri imprecise, evazive la arătarea situației școlare. Se omite totodată să se precizeze ce măsuri se iau cu unii elevi, care sînt criteriile după care unii dintre cei cu rezultate slabe sînt „eliminați”, alții amînați. Din moment ce aprecierea nu avea loc pe bază de note și medii calculate precis, stabilirea situației elevilor se făcea, în ultimă instanță, de către director. Trecerea unor elevi dintr-o clasă în alta fără exigența necesară este fapt declarat chiar în raportul directorului.

Cadrele didactice care predau elevilor Institutului pedagogic nu erau multe la număr. Este vorba în primul rînd de institutorii școlii. Pe atunci,

¹⁷ Ioan M. Bujoreanu, *Colecțiune de legiunile României*, p. 1817—1818.

¹⁸ Arh. st. Caracal, fond. Prefectura Romanți, dos. 33/1869.

¹⁹ Ibidem, dos. 33/1869, f. 22.

după cum se știe, nu se aplica sistemul rotației claselor, astfel că un institutor sau un învățător predă ani de zile la aceeași clasă și trecea la alta, superioară, o dată cu avansarea, cu vechimea. Așa stînd lucrurile, institutorul clasei a IV-a (Ion Eliescu, apoi Nicolae Thomescu) era și institutor superior (director) al școlii. El predă obiectele clasei pentru toți elevii, atît pentru cei externi, cît și pentru cei interni, viitori învățători, și primea din bugetul institutului o retribuție de 40 de lei lunar în afara salariului de la școală, avînd „obligațiunea de a trece elevii cu bun succes materiile cuprinse în programa institutului“²⁰.

Institutorul clasei a III-a, Mathei Gorjanu — directorul institutului, așa cum am arătat mai sus —, era totodată pedagog și econom și predă, probabil, separat pentru elevii institutului noțiunile de pedagogie și morală. Era retribuit cu 92,58 lei lunar. Noțiunile de igienă și „mica chirurgie“ (cunoștințe despre primul ajutor în caz de îmbolnăvire sau accidentare) erau predate de medicul internatului (dr. Grosu, apoi dr. Eduard Anin), retribuit pentru întreaga sa activitate — asistență medicală dată elevilor, controlul condițiilor igienice în internat și predarea de cursuri — cu 100 de lei lunar. Muzica bisericească orientală era predată de un preot, care primea 37,03 lei lunar. Cunoștințele de agricultură erau predate de G. Cruceanu, care se oferise să lucreze gratuit, însă în bugetele anilor de după 1870 este prevăzută și pentru profesorul de agricultură o anumită retribuție.

Manualele folosite erau elaborate de diferiți autori. De exemplu, în 1873—1874 se folosea *Aritmetica* de Pop pentru clasele II—IV, *Istoria românilor* de Florentin la clasele III—IV, *Geografia* de Nițulescu la aceleași clase etc.

Am mai arătat că se obișnuia ca la sfîrșitul anilor școlari să se dea elevilor merituoși și manuale ca premii. În iunie 1869, directorul școlii, N. Thomescu, propusese să se cumpere din fondurile institutului, pentru premianții acestuia, manuale de aritmetică (de Grecescu sau Fălcoianu) și sistemul metric pentru elevii din clasa a IV-a; manuale de geometrie, de desen liniar și sistemul metric pentru cei din clasa a III-a, manuale de istorie a românilor, drept administrativ și igienă pentru cei din clasa a II-a²¹.

Din documentele păstrate în arhiva Școlii generale nr. 1 rezultă că în 1875 revizoratul Dolj-Romanați (reținem și dese schimbări de rază teritorială a revizoratelor școlare) recomanda folosirea unor manuale, printre care și *Învățătorul copiilor* de I. Creangă, C. Grigorescu și V. Receanu, apărut în 1871 (un bun manual pentru vremea aceea), bucăți din foldor sau alese din scriitori ca Alecsandri, Alexandrescu, Donici, Asachi, bucăți cu caracter didactic, ca *Inul și cămeșa* sau *Acul și barosul*. Tot în acea carte de citire se găsesc lecții cu conținut științific, eșalonate în mod gradat: de la *Livada* sau *Albinele* la „Asolamente — rotațiuni“, de la animalele de pe lângă casă la „Corpul omului“. Apar și lecții despre cărbune și despre electricitate²².

²⁰ Arh. st. Caracal, fond. Prefectura Romanați, dos. 33/1868, f. 36 (bugetul pe 1869).

²¹ Ibidem, f. 48.

²² I. Creangă, C. Grigorescu și V. Receanu, *Învățătorul copiilor*, Iași, 1871, Biblioteca Academiei.

Pentru că am amintit despre bucățile de citire cu conținut științific, trebuie să observăm că începe să apară o oarecare orientare spre științele exacte. Ne referim, de exemplu, la introducerea în planul de învățământ a unor obiecte neprevăzute inițial în legea instrucțiunii, ca istoria naturală și fizica populară la clasa a IV-a, care s-au predat la această clasă doar pînă în 1872.

Vorbind despre necesitatea răspîndirii cunoștințelor exacte²³, directorul Institutului pedagogic din Caracal cerea Comitetului permanent printr-un raport, încă din 1868, instrumentele necesare pentru predarea cunoștințelor teoretice și practice. Oarecare material didactic trimite școlii și Ministerul Instrucțiunii (de exemplu o cutie cu 20 de corpuri geometrice în 1873, hărți geografice etc.). Este perioada cînd se fac încercări pentru promovarea predării intuitive a diferitelor obiecte în școală, lucru la care se referă și directorul Școlii nr. 1 într-un raport către revizorat din 14 iulie 1873. De altfel, Ministerul Instrucțiunii, făcînd cunoscute rezultatele unor inspecții în diferite școli care au avut loc în 1872, amintește și despre „diferitele metode cu care se propun studiile“ și arată că unele „sînt atît de defectuoase și vițioase, încît toate consistă mai mult într-un mecanism netolerabil în materie de instrucțiune și o memorizare care, în loc de a dezvolta inteligența școlărilor, o paralizează și o tîmpește, încît, dacă este chestionat, școlarul nu știe să răspundă decît după întrebările mecanice ale profesorului său, se dezorientează, se confuzionează și nu știe a da răspunsul cuvenit“²⁴. Printre măsurile indicate față de situația constatată, se numără înlăturarea metodelor mecanice folosite și organizarea de conferințe didactice lunare cu caracter de îndrumare.

În școală se folosea sistemul monitorial și, în legătură cu aceasta, putem arăta că el se îmbină cu instrucția militară, monitorii fiind asimilați cu gradele de sergent-major, sergent și caporal. Se făcea instrucție fără arme sau cu arme de lemn imitate, potrivit vârstei elevilor, starea instruirii fiind controlată de ofițerii din garnizoană sau din afară. La 24 ianuarie 1872, comandantul companiei locale de miliție, căpitanul Calafeteanu, trimite școlii un „extras de disciplină“, în care se prevăd, printre altele, gradele monitorilor și drepturile lor, precum și pedepse ca arest de cinci ore, închisoare și publicare cu ordin de zi pe școală.

Pentru a urmări regimul zilnic al elevilor interni, vom face apel din nou la regulamentul disciplinar interior. Deșteptarea era la ora 5 dimineața. De la 5—7 se efectua programul de dimineață, inclusiv repetarea lecțiilor pentru orele de dimineață. Între 7 și 7 $\frac{1}{2}$ se servea micul dejun, iar între 7 $\frac{1}{2}$ și 8 se mai făceau „oarecare chestiuni asupra lecțiilor“ și li se examina pînuta.

La ora 8 (toamna și primăvara mai devreme), elevii plecau, încolonați cîte 2, spre școală. După ieșirea de la cursuri, iarna la ora 12, iar în lunile mai călduroase la ora 11, elevii, ajunși la institut, intrau în sala de meditație

²³ Arh. st. Caracal, fond. Prefectura Romanați, dos. 21/1868 (raport nr. 42/17 iulie 1868)

²⁴ Arh. Școlii generale nr. 1 Craiova, ordinul Ministr. Instr. nr. 11 452 din 1 dec. 1872; ibidem, ordinul comandantului comp. locale de miliție nr. 40 din 24 ian. 1872.

și pregăteau lecțiile pentru după-amiază. La ora 13 („o oră după-amiază“) se servea masa de prînz, după care se făcea deplasarea din nou la școală.

După orele de curs urma recreația pînă la orele 18, apoi între 18 și 20 se dădeau lecții de cîntări bisericești. La orele 20 se servea masa de seară; pînă la 21^{1/2} era recreație, iar între orele 21^{1/2} și 22^{1/2} se făcea meditație.

Elevii care nu-și terminau de pregătit lecțiile în timpul rezervat pentru acestea mai puteau rămîne o oră în sala de meditație. La orele 22^{1/2} se dădea stîngerea și elevii se culcau sub supravegherea monitorilor.

În fiecare noapte, 6 elevi făceau „de jurnă“, fiecare cîte o oră. În zilele de sărbătoare, elevii aveau patru ore de meditație, iar în timpul liber din aceste zile trebuiau să facă și exerciții de gimnastică. Nu apar zilele și orele cînd se studiau igiena și mica chirurgie, agricultura, noțiunile de pedagogie și morală.

În regulamentul sînt cuprinse și o serie de prevederi în legătură cu învoierile din internat, liniștea la meditații, igiena personală și întreținerea hainelor, cărților și rechizitelor, respectul între colegi și respectul datorat celor mari etc.

Pentru abateri și purtare necorespunzătoare se aplicau următoarele pedepse:

- oprirea de la recreație;
- ridicarea în picioare cu cartea în mîină „în vederea celorlalți“;
- mustrea de către director.

Dacă aceste pedepse nu dădeau rezultate, urma să se aplice „eliminarea“ din școală.

În timpul vacanțelor, elevii erau obligați să repete lecțiile învățate.

Cu unele rezerve — ne referim la manifestările mistice care sînt prevăzute în regulamentul, la unele pedepse neindicate și ineficiente etc. — se poate spune că regulamentul disciplinar interior, cu atît mai mult cu cît este elaborat pe plan local, constituie o încercare de a-i obișnui pe viitorii învățători cu un program ordonat de lucru, de a le forma unele deprinderi igienice și de muncă. Unele activități, ca, de exemplu, meditațiile, nu puteau fi organizate în condiții mai bune ca durată și continuitate din cauza programului cursurilor, care aveau loc și dimineața și după-amiază.

Cheltuielile necesare pentru întreținerea internatului se făceau din fondurile județului, trimițîndu-se lunar acconturi între 200 și 500 de lei noi, în urma rapoartelor de justificare înaintate de director. Sumele care rămîneau necheltuite la sfîrșitul lunii se depuneau la casieria județului²⁵, iar cînd suma dată ca jacont nu ajungea se ridica de la casierie diferența pînă la necesar, dar aceasta nu fără greutate. Din specificarea monetarului pentru suma de 20,65 lei rămași la 15 ianuarie 1870 — 1 napoleon aur și 13 piese de aramă a 5 bani²⁶ — se vede din nou care era situația circulației monetare pe atunci. De multe ori, directorul institutului arăta că sumele acordate pentru o lună sînt prea mici față de necesar. Printr-un raport din iunie 1869, el cerea să i se comunice rațiile de alimente refăcute în raport cu suma de 400 de lei ce

²⁵ Arh. st. Caracal, fond. Prefectura Romanai, dos. 35/1870, f. 1.

²⁶ Ibidem.

i se alocă inițial, întrucît, față de 500 de lei, cît a arătat că este necesar, această sumă este mult prea mică.

Dintre camerele localului închiriat pentru internat, trei se foloseau ca dormitoare, două ca săli de meditație, una drept cancelarie ²⁷.

Încălzirea se făcea cu sobe din tablă de fier, iar lemnele de foc se dădeau de multe ori în cantități insuficiente, de calitate proastă ²⁸. Iluminatul se făcea cu lămpi de petrol, dar și cu lumînări, iar alimentarea cu apă, nefiind vorba pe atunci de canalizarea orașului și neexistînd nici o fîntînă în apropiere, se făcea cu sacaua, lucru practicat atît la internat, cît și la școală și răs-pîndit în oraș ²⁹.

De reșut pentru nivelul de cultură al populației de atunci că mulți meșteri și negustori furnizori nu știau carte, după cum rezultă și din facturile care se află în arhiva școlii.

Din cercetarea unor acte de cheltuieli ale vremii reies aspecte interesante și sub raport economic. Mai întîi reținem unitățile de greutate ce se foloseau : ocaua, dramele ; unitățile de volum ca stînjenu cubic și stînjenu îndoit. Din actele de cheltuieli pe luna iulie 1868, de pildă, rezultă că prețul sării (20 de bani ocaua) și al petrolului (93 de bani ocaua) era ridicat în comparație, de exemplu, cu cel al ouălelor (3 bani bucața). În alimentația elevilor nu apar de loc laptele și nici zahărul ³⁰.

Alocația pentru masa elevilor era insuficientă ; adesea se întîmpla să se impute directorului institutului depășirea sumei prevăzute. La 14 iunie 1870, de pildă, imputîndu-i-se cheltuirea a mai mult de 42 de bani pe zi în luna mai a celui an, directorul arăta că, dacă această alocație era suficientă pentru 1868 și 1869, nu mai este suficientă pentru 1870. În sprijinul celor arătate, face o comparație între prețurile cărnii și pînii. Carnea costă 80 de bani ocaua față de 45 de bani și de 60 de bani înainte, iar prețul pînii s-a ridicat de la 16 sau 18 bani la 22 sau 26 de bani bucața ³¹.

Pînă aici ne-am ocupat de unele aspecte privind recrutarea elevilor institutului, „cursul învățaturii“ lor și condițiile materiale ce li se ofereau pînă la absolvirea clasei a IV-a.

Probleme deosebite se ridică și în legătură cu situația absolvenților clasei a IV-a. Majoritatea sînt numiți învățători la sate, unii sînt trimiși însă să studieze mai departe, la seminarul teologic din Rîmnicu-Vîlcea, iar alții — de regulă cîte unul de fiecare serie — la Școala normală din București, ca bursieri.

Dintr-o „situație“ privind absolvenții seriilor 1869 și 1870 reiese că, din 11 absolvenți în 1869, 7 au fost numiți învățători, 3 au fost trimiși la seminar și un elev la Școala normală din București ; în 1870, din 23 absolvenți,

²⁷ Arh. st. Caracal, fond. Prefectura Romanați, dos. 35/1870, f. 20.

²⁸ Ibidem, dos. 33/1869, f. 1.

²⁹ Ibidem, dos. 77, 78 și 92/1868.

³⁰ Ibidem, dos. 120/1868.

³¹ Ibidem, dos. 35/1870, f. 48.

17 au fost numiți învățători, 5 au mers la seminar și unul la Școala normală din București³².

De altfel, după cum se poate observa, numărul absolvenților trimiși la seminar fie cu întreținerea asigurată de județ, fie cu cheltuielile lor, este mai ridicat decât al celor îndrumați spre școala normală. În timp ce la Școala normală din București se trimitea câte un absolvent din fiecare serie doar în unii ani, la seminar se trimiteau regulat în fiecare an câte 4—5 absolvenți. Mulți dintre cei care învățau în continuare la seminar erau fii de preoți, care căutau să-și asigure succesiunea sau să ocupe posturile de prin satele învecinate, ori erau fii de țărani înstăriți care vedeau în preoție o carieră aducătoare de avantaje materiale. Organele județene cheltuiiau fonduri îndeosebi cu pregătirea unor tineri pentru a deveni preoți, căci se urmărea întreținerea misticismului la sate. În acest sens este semnificativ că pregătirea de învățători, de institutori prin școala normală era sprijinită mai puțin decât pregătirea de preoți.

Absolvenții clasei a IV-a care nu-și continuau studiile la alte școli erau obligați să se prezinte la un examen pentru a fi numiți învățători la sate.

În județ, lipsa de învățători, în general, și a celor bine pregătiți, în special, se resimțea cu acuitate. Încă în ședința a VII-a a Consiliului județean din sesiunea de toamnă a anului 1867, la 7 noiembrie, Mihail Zaman arăta „starea deplorabilă“ în care se găseau comunele din cauza lipsei de învățători³³. Unii învățători au fost destituiți de revizorii școlari pentru incapacitate. Pe de altă parte, același consiliu județean a hotărât ca toate consiliile comunale să fie obligate a găsi învățători. Comunelor li s-a cerut totodată ca „la facerea bugetelor să binevoiască a prevedea învățătorilor și câte un mic salariu...“, căci salariul de la minister fiind foarte mic nu pot a-și susține existența³⁴. Fixarea sumei respective era lăsată însă la latitudinea comunelor, care trebuiau „să aloce subvențiuni ce vor găsi de cuviință, după cum permit mijloacele bugetelor, cu care chip se face încurajarea învățătorilor pentru a depune mai multă silință în îndeplinirea datoriilor lor“³⁵.

Se poate afirma că, chiar dacă dispozițiile s-ar fi aplicat cu rigurozitate — ceea ce e puțin probabil —, situația învățătorilor nu s-a putut îmbunătăți substanțial de vreme ce se lăsa la aprecierea comunelor „să aloce subvențiuni ce vor găsi de cuviință“ pentru „încurajarea“ lor.

Prevederile legii instrucțiunii cu privire la pregătirea învățătorilor mai vechi fără studii, precum și măsurile luate pe plan local ca toți învățătorii să depună examen, n-au fost respectate integral. Dar tocmai unii dintre acești învățători care nu corespundeau ocupau posturi pe care le-ar fi putut ocupa absolvenții ai Institutului pedagogic, care dădea, în 1871, a treia serie. Acest fapt determină pe directorul institutului să propună, prin rapoarte identice, Ministerului Instrucțiunii și Comitetului permanent județean să se ia măsuri

³² Arh. st. Caracal, fond. Prefectura Romanați, dos. 35/1870, f. 84 (raportul nr. 67 din 6 oct. 1870).

³³ Ibidem, dos. 33/1867, f. 83 ; dos. 33/1870, f. 60.

³⁴ Ibidem, dos. 28/1870, f. 3.

³⁵ Ibidem, f. 4.

de examinare a învățătorilor fără pregătire și fără examenul prevăzut de lege, numiți de diferiți revizori în comunele Cioroi, Morunglav, Găneasa, Enoșești³⁶, și de destituire a celor care nu corespund.

Oricum, la începutul anului 1873, după cum se constată dintr-un tabel cu școlile și învățătorii din județ, marea majoritate a absolvenților institutului, seriile 1869—1872, care trecuseră examenul de învățători, funcționau la diferite școli. De remarcat că în nici o comună, oricât de mare ar fi fost, nu funcționau mai mulți învățători. Condițiile de muncă erau foarte grele, după cum raportează mulți învățători comunali, și nu se primea nici un sprijin din partea primăriilor. Pe lângă absolvenții „școlii normale a județului“, cum se mai numea institutul de care ne ocupăm, lucrau ca învățători și absolvenți ai școlii primare obișnuite, serii mai vechi, câțiva absolvenți ai seminarului și trei absolvenți ai Școlii normale din București. Pentru absolvenții școlilor normale nu se făcea diferență de salarizare, de vreme ce I. Florescu, absolvent al Școlii normale din București și învățător la Moldoveni, reclamă că „cei 30 lei ce primește ca salariu lunar de la stat plus 10 lei de la comună nu-i ajung pentru trai și este silit să demisioneze dacă nu i se face 111,11 lei lunar de la stat. cum s-ar fi convenit“³⁷.

Absolvenții Școlii normale erau, de altfel, folosiți de revizori și la cursurile de vară pentru îndrumarea învățătorilor comunali ce se țineau în luna august.

„Institutul pedagogic“ de care ne-am ocupat a funcționat pînă în 1876, dînd 8 serii cu peste 130 de absolvenți.

Pregătirea învățătorilor sătești nu s-a mai făcut prin școala primară cu program special, întrucît au luat ființă mai multe școli normale.

În 1874, Ministerul Instrucțiunii recomandă ca la școlile primare nou înființate să se numească numai normaliști, iar din 1875 „institutul“, apoi Școala primară nr. 1 băieți aleg prin concurs absolvenți care să urmeze Școala normală la București sau, în anii următori, la Turnu-Severin. Desigur, se înființase și Școala normală din Craiova, întrucît încă la 1871 Comitetul permanent Dolj ceruse elevi cu 4 clase primare pentru Școala normală din acest oraș, dar Comitetul permanent Romanați, în răspunsul său, arăta că în acest județ a luat ființă din 1868 un institut pedagogic și că nu mai poate susține elevi și la „acea școală din Craiova“³⁸.

În deceniile VIII—IX ale secolului trecut se înfiripează și la Caracal învățămîntul secundar propriu-zis și tot atunci pătrund tot mai multe ecouri despre presa, societățile și lucrările care căutau să promoveze cultura românească. Astfel, un absolvent de gimnaziu propune înființarea unor cursuri libere, a unui „cabinet de audiență“ pentru populația orașului, se oferă să predea el și cere să i se asigure abonamente de către Comitetul permanent

³⁶ Arh. st. Caracal, fond. Prefectura Romanați, dos. 12/1871, f. 8 (raportul nr. 46 din 19 aug. 1871).

³⁷ Arhiva Școlii generale nr. 1 Caracal, dos. Revizorat șc. Romanați/1874.

³⁸ Arh. St. Caracal, fond. Prefectura Romanați, dos. 1/1871, f. 7.

la „Societatea pentru învățătura poporului român“, „Liceul român“ și „Familia“ lui Iosif Vulcan³⁰.

În concluzie, pregătirea învățătorilor sătești prin „institute pedagogice“ de felul celui de la Caracal a fost cerută de nevoia acută de școli și învățători la sate, nevoie resimțită de burghezia care urmărea dezvoltarea capitalistă a țării.

Acest sistem de pregătire a constituit doar o etapă de început, de durată relativ scurtă, în istoricul formării cadrelor de învățători în țara noastră, fiind înlocuit treptat prin școlile normale, așa cum și Legea instrucțiunii din 1864 a suferit modificări și a fost în cele din urmă înlocuită prin legile privind diferitele grade și profiluri de învățământ de la sfârșitul secolului al XIX-lea.

Școlile primare destinate pregătirii de învățători, precum și internatele acestora, n-au avut condiții materiale de funcționare dintre cele mai bune, cum a fost situația „institutului“ din Caracal, iar la sate învățătorii aveau de înfruntat greutăți și neajunsuri și mai mari.

Durata studiilor era mult prea mică, iar prin studiul și cultivarea religiei, prin tendințele de militarizare se urmărea formarea de oameni supuși ordinii existente.

Cu toate acestea, studierea, deși sumară, a unor obiecte de învățământ din domeniul științelor naturii, de unele obiecte ce serveau viitorilor învățători în munca lor (noțiunile de pedagogie și metodică, agricultură, igienă și mica chirurgie), încercările de folosire a unor metode raționale de predare și de însușire a cunoștințelor, încercarea de organizare a unui regim zilnic printre elevi constituie pași de început ai experienței învățământului pedagogic de la noi, marcând totuși un progres față de etapa anterioară, când învățământul primar la sate nu era organizat în mod unitar și când nu putea fi vorba despre vreo pregătire specială a învățătorilor.

Documentele cercetate, ca și alte documente cu privire la problemele învățământului, redactate într-un stil specific vremii, conțin realități care astăzi nu mai sînt și deziderate care s-au împlinit și s-au depășit cu mult acum, în epoca socialismului.

³⁰ Arh. st. Caracal, fond. Prefectura Romanați, dos. 4/1781, f. 10 și 17.